

analyse nog ontbreekt, is het zeker gerechtvaardigd en gezien de gevonden foutscores noodzakelijk om voor een nauwkeuriger bepaling van de inhoud der interviewtraining met deze resultaten rekening te houden.

De hierboven vermelde resultaten stellen ons in staat een interviewtraining uit te werken die gedifferentieerd is en gericht op de werkelijke gebreken, meer, dan meestal, blijkens de literatuur, wordt toegepast.

Het zijn dan vooral de grote onnauwkeurigheid, het gebrekkig inzicht in de bedoelingen der vragen en daarnaast meer algemeen, het noteren, die hier als ten onrechte verwaarloosde, fouten-veroorzakende, factoren naar voren komen. De vertaling van deze factoren in een trainingsprogramma, dat tevens voor een groep uitvoerbaar moet zijn en zo dicht mogelijk een reële interviewsituatie moet benaderen is door ons uitgewerkt, maar het zou te ver voeren dit programma hier nog weer te geven.

Boekbesprekingen

J. A. A. VAN DOORN en C. J. LAMMERS: „Moderne Sociologie, Systematiek en Analyse”: Utrecht-Antwerpen, 1959, 368 p., Aula serie nr. 29

Dit boekje is door de schrijvers de wereld ingezonden onder een aan Greshoff ontleend motto: „Ik houd van platte, populaire wijzen, maar met de puntjes duidelijk op de i”. Om twee redenen is dit motto misplaatst. Ten eerste, omdat de wijzen die men hier te beluisteren krijgt, verre van plat en populair zijn; het betreft integendeel een boekje dat geschreven is in een vlotte, lenige stijl en waarvan de inhoud voor eerstejaars studenten beslist nog te zwaar is. Ten tweede, omdat de puntjes op de i zo nu en dan uiteraard ontbreken; in detail-aangelegenheden zou men menig bezwaar naar voren kunnen brengen, maar dat is niet meer dan natuurlijk bij een werkje als het onderhavige. De totaal-indruk is echter zeer gunstig.

Wat de algemene teneur van dit boek betreft: De auteurs hebben de bedoeling gehad aan de lezer een analyse-apparaat te verschaffen, „dat geschikt is de ingewikkelde samenhangen van de sociale realiteit te ontrafelen” (p. 11). Het moet gezegd zijn, dat zij in deze opzet — behoudens enige zwakheden in de details en een naar onze mening meer fundamentele misgreep, waarop wij hier beneden nog nader zullen terugkomen, — in hoge mate zijn geslaagd. In een helder, soms geestig, soms uitdagend betoog, geven zij een zeer bruikbaar overzicht van het moderne sociologisch denken.

Qua compositie zit het boekje geheel in elkaar. In het eerste deel, „het kader”, wordt een situatieschets gegeven, waarin onderwerpen zoals de sociale werkelijkheid en het sociologische gezichtspunt aan de orde komen; dat de lezer hier niet met alle formuleringen even gelukkig is, mag bij een algemene beschouwing zoals deze niet al te zwaar worden aangerekend. Het tweede deel handelt over de elementen van structuur en cultuur; achtereenvolgens wordt gesproken over interactie en communicatie, over structurele elementen (o.a. over sociale betrekkingen en sociale verhoudingen als verduurzaamde vormen van interactie en communicatie, voorts over sociale afstand, sociale integratie

en sociale rang) en over culturele elementen (o.a. normen, verwachtingen (!), waarden en doeleinden, en de sociale rol). In het derde deel, „systemen” geheten, wordt een distinctie ingevoerd tussen sociale structuren, culturele systemen en sociale systemen. In het vierde deel, „continuïteit”, worden beschouwingen gewijd aan sociale controle, cultuuroverdracht, sancties, collectief ritueel en positietoewijzing. Het vijfde deel tenslotte, bespreekt de vormen, de verklaring en de beheersing van sociale veranderingen. Het geheel gaat vergezeld van een voortreffelijke literatuuropgave.

Het is ongetwijfeld een grote verdienste, dat de schrijvers met dit boekje aan de Nederlandstalige lezer een zo bondige en heldere samenvatting hebben gegeven van het moderne sociologisch denken.

Een fundamenteel bezwaar moet ons echter van het hart. In de behandeling van de sociale structuur wordt de zeer nauwe betrekking tussen deze en het culturele systeem niet voldoende tot uitdrukking gebracht. Anders gezegd: de auteurs wekken de indruk, dat het culturele aspect, hoe belangrijk dan ook, slechts accidenteel is aan de sociale structuur. Het ware beter geweest, wanneer zij zich op dit stuk, zoals zij op andere plaatsen met zoveel inzicht hebben gedaan, hadden laten leiden door de uiteenzettingen van Talcott Parsons, die op overtuigende wijze heeft betoogd dat het culturele een essentieel bestanddeel is van de sociale structuur. Aan dit verzuim moet waarschijnlijk ook geweten worden, dat de paragrafen over sociale integratie niet geheel uit de verf zijn gekomen. Maar nogmaals, deze bezwaren wegen niet op tegen het vele positieve dat in dit werk te vinden is.

Tenslotte, na lezing van dit boekje stelt zich eens te meer een pijnlijke vraag: Hoe lang zal het nog duren eer een werk van gelijk niveau kan verschijnen waaruit blijkt, dat de sociologie er inderdaad in is geslaagd om de maatschappelijke realiteit met behulp van haar analytisch apparaat te beschrijven en inzichtelijk te maken?

J. M. C. THURLINGS

G. A. KOOY : De oude samenwoning op het nieuwe platteland.

**Een studie over de familiehuishouding in de agrarische Achterhoek,
Van Gorcum & Comp. N.V., Assen 1959**

Uit allerlei discussies die na de oorlog in vergaderingen en in de pers gevoerd werden bleek dat de familiehuishouding na de oorlog door vele buitenstaanders, maar ook door velen die er deel van uitmaken, niet meer als vanzelfsprekend werd aanvaard. Nadat enkele burgemeesters en voormannen van landbouworganisaties een poging deden het verschijnsel te verklaren, werd het duidelijk dat het wetenschappelijk onderzoek moeilijk kon achterblijven.

Kooy heeft zich bij zijn onderzoek vooral laten leiden door de wijze waarop in de openbare discussies de familie-samenwoning als probleem behandeld werd. Dit zou reeds kunnen blijken uit de problemstelling die hij koos: doet de familiehuishouding in de Gelderse Achterhoek in de huidige tijd, dat is dus in een tijd waarin sterke gezinsindividualiserende invloeden op de enkeling inwerken, afbreuk aan diens levensgeluk. Nog sterker: zien wij deze oriëntering bij de door hem gevolgde methode van onderzoek. Hij onderzocht eerst de argumenten van voor- en tegenstanders, legt deze vervolgens schriftelijk voor aan 191 streekkenners en neemt tot besluit 96 agrariërs in acht groepen een interview af op basis van dezelfde vragen. In hoeverre registreert men zo meer dan alleen maar meningen? Loopt men door te beginnen met een vraag met de strekking: „Acht U de samenwoning wenselijk of niet wenselijk?” niet een grote kans dat de geïnterviewden zich voor de rest van het gesprek in drie posities verschansen: de opstandigen, de relativisten en de berustenden? Kooy meent dat de grote overeenstemming tussen de oordelen van streekkenners en agrariërs, het trekken van wetenschappelijke konklusies mogelijk maakt.

Ten aanzien van de vraagstelling voor zijn onderzoek is dit misschien wel waar maar is daarmee zo erg veel belangwekkends gezegd? Kooy schijnt dit ook wel gevoeld te hebben, want hij komt in zijn konklusie tot interessante inzichten over het functioneren van de familiehuishouding in het algemeen, waarvan men zich echter moeilijk kan voorstellen dat zij via de beschreven methode van onderzoek zijn verkregen. Voor het eerst worden allerlei aspecten van intermenselijke verhoudingen en van economische relaties geïntroduceerd waarover, voor zover men kan nagaan, in de interviews geen gerichte vragen werden gesteld. Men vraagt zich dan af of Kooy wel genoeg had moeten nemen met minder dan de veelomvattende vraagstelling: hoe funktioneert de familiehuishouding t.o.v. degenen die er deel van uitmaken en t.o.v. de samenleving waar zij in voorkomt, welke veranderingen treden hierin op en waar zijn ze door te verklaren. Het was dan echter in een systematisch kader geplaatst waarop zowel theoretici als praktijkmensen toch beter hadden kunnen voortborduren. Was het werkelijk niet mogelijk om een beperkt aantal bijvoorbeeld via participatie verkregen, case-studies als basis voor het onderzoek te nemen?

In het laatste hoofdstuk beschrijft Kooy hoe de Achterhoekse samenleving steeds meer uit haar isolement raakt. De tegenwoordige problematiek van de familiehuishouding is volgens hem het gevolg van de crises waarin de buurtschap als integratiekader verkeert. Men vraagt zich dan echter meteen af hoe het komt dat in verschillende delen van ons platteland die op het ogenblik nog een sterkere isolatie kennen dan de Achterhoek, de familiehuishouding in veel mindere mate voorkomt. In zijn tweede hoofdstuk geeft Kooy de resultaten van een statistisch onderzoek naar de verbreiding van de samenwoning in de Achterhoek, de N.W. Veluwe en enkele gemeenten van de Tielerwaard. In de twee laatste gebieden blijkt de samenwoning veel minder voor te komen, terwijl er ook binnen de Achterhoek grote verschillen zijn. Kooy heeft van de resultaten van dit statistische onderzoek in de rest van zijn studie te weinig gebruik gemaakt. Met name is het te betreuren dat hij niet naging waarom er bijvoorbeeld in de vrij sterk geïsoleerde delen van de N.W. Veluwe minder samenwoning voorkomt dan in de Achterhoek.

A. HOUTTUYN PIEPER

LEWIS A. COSER EN BERNARD ROSENBERG: *Sociological Theory: A Book of Readings*. New York: The Macmillan Company 1957

Sociological Theory is, zoals de ondertitel al aangeeft, een verzamelbundel. Het heeft alle voor- en nadelen van dien. Men krijgt geen systematisch overzicht, wel een indruk van wat de betere vaklieden de laatste honderd jaar aan theoretische inzichten hebben geformuleerd. Over de keuze der fragmenten valt te twisten. Coryfeën als Mannheim, Sorokin en Gurvitch ontbreken. Daar staat tegenover dat de samenstellers het begrip sociologische theorie terecht wijd hebben genomen, zodat ook b.v. Marx, Schumpeter, Malinowski en Piaget vertegenwoordigd zijn. De nationale herkomst wrekt zich in de keuze der fragmenten van nog levende auteurs: daar is niet één stuk bij van een niet-Amerikaan. Europa wordt vooral vertegenwoordigd door Simmel, Max Weber en Durkheim, de in Amerika het drukst geraadpleegde continentale sociologen. Voor Nederlandse lezers is het wat overbodig deze auteurs in een, vaak nogal stroeve, Engelse vertaling te moeten lezen. De bundel als geheel is vooral nuttig, omdat men er in kort bestek in kan naslaan wat enkele gezaghebbende auteurs over een aantal sociologische problemen hebben gezegd. Achtereenvolgens komen aan de orde: de omgrenzing van het vak; cultuur; interactie; sociale controle; macht en gezag; cohesie en conflict; „definitie van de situatie”; rolaanvaarding en referentiegroep; de primaire groep; status; klasse; bureaucratie; anomie; structuur en functie.

J. GOUDSBLOM

De Onderwijzer en de Cultuuroverdracht bevat de resultaten van een onderzoek in zeven Westeuropese landen naar „de relaties tussen de pedagogische opvattingen van onderwijzers, hun sociale omgeving en één psychologische variabele — een index van 'autoritair karakter'”. De gegevens werden verkregen uit interviews, waarbij de ondervraagden hun goedkeuring of afkeuring voor bepaalde uitspraken te kennen moesten geven.

Het vergelijkend internationaal onderzoek heeft de algemene hypothese bevestigd, dat de pedagogische doelstellingen van onderwijzers van land tot land verschillen. Binnen Nederland blijke enige onderscheiden opvattingen in verband te staan met de godsdienst.

De fraai verzorgde boekvorm en de viertalige samenvattingen doen dit alles wat veel eer aan. De methode is even weinig briljant als het resultaat verrassend. Het geheel zou als tijdschriftartikel beter hebben voldaan.

De wijze van formuleren is vaak ergerlijk slordig. Als voorbeeld deze twee alinea's:

„Wat betreft *het door de onderwijzers er op staan dat de leerlingen ontzag voor hen hebben* vallen de Franse onderwijzers op. Zij willen hierop meer nadruk leggen dan tot nu toe de gewoonte was. De Nederlandse onderwijzers willen er juist minder nadruk op leggen dan hun collega's in andere landen”.

„De antwoorden op de in dit hoofdstuk besproken vragen zijn uiteraard niet zonder meer vergelijkbaar van land tot land. Zij hebben immers betrekking op de situatie zoals zij nu is. Dat zij in elk land anders is dan in de andere landen, ligt buiten twijfel. De tegenwoordige situatie waarin het onderwijs in deze landen verkeert, is een cultuurverschijnsel”.

J. GOUDSBLOM

De gaande man, gronden van emigratiebeslissing.

**Rapport naar aanleiding van een onderzoek verricht in opdracht van de
regeringscommissaris voor de emigratie, met een inleiding van Prof. Dr. Sj. Groen-
man, 's-Gravenhage, 1958, 182 blz.**

Dit rapport, dat als eerste in een reeks publikaties, de emigratie betreffende, is verschenen, is het resultaat van een onderzoek naar motieven van emigratie, waarbij „motieven” zeer ruim zijn gezien als „omstandigheden, die bij de totstandkoming van het emigratiebesluit een rol lijken te hebben gespeeld” (blz. 17).

Het onderzoek vond plaats in de periode november 1955 — september 1956, na een proefonderzoek in 1954. Er werd een steekproef genomen van 1000 „eenheden” (alleenstaanden en gezinnen), wat neerkwam op ca. 4000 personen (d.i. meer dan 10 % van de totale jaaremigratie in 1955 en 1956). Een groepje van 12 enquêteurs bezocht de aspirant-emigranten en werkte met wat men een „interview-enquête combinatie” zou kunnen noemen, wat m.i., gezien de vrij complexe materie, niet onjuist lijkt, ondanks het vergrote gevaar van subjectiviteit. Als een gunstig praktisch punt ziet men, dat de meeste ondervraagden het zeer op prijs stelden „te kunnen praten met iemand, die geacht werd in verbinding te staan met zoiets belangrijks als de 'emigratiedienst in Den Haag’”. De uitgebreide vragenlijst en een schematisch overzicht van de antwoorden wordt in een bijlage gegeven.

Aan de hand van bestudering van de protocollen werden de omstandigheden, die bij het emigratiebesluit van invloed bleken te zijn, onderverdeeld in 9 rubrieken, m.n. invloed van relaties, ambitie en toekomst van de kinderen, moeilijkheden in beroep en bedrijf, financiële perikelen, huisvestingsproblemen,

verblijf buitenslands, familiemoeilijkheden, avontuur en weg van de minste weerstand, overige problemen.

De groep der agrarische emigranten wordt apart behandeld, omdat het emigratiemotief sterk eenzijdig (i.c. economisch) is en daardoor essentieel afwijkt van dat der niet-agrariërs.

In de conclusies stelt men o.m. dat de belangrijkste „omstandigheden” zijn: a) de invloed van relaties in de ontvangende landen, zo sterk zelfs dat men de Nederlandse emigratie min of meer zou kunnen zien als relatie-emigratie, met een sterke familie-inslag; b) een langdurig voorafgaand verblijf in het buitenland en c) als dieper motief vaak een subjectief, min of meer duurzaam gevoel van onbehaaglijkheid. Zeer opvallend is wel dat, volgens de onderzoekers, economische motieven of motieven m.b.t. sociale status (b.v. wens tot sociale stijging), slechts voor een minderheid als de belangrijkste gelden. Het is duidelijk dat een onderzoek als dit, slechts conclusies kan geven voor de periode waarin dat onderzoek is verricht. Een veranderende politieke of economische situatie b.v., zal de „gronden van emigratie” natuurlijk wijzigen. Dit wordt ook door de onderzoekers erkend.

De genoemde indeling in rubrieken van „omstandigheden” lijkt mij niet erg gelukkig. „Omstandigheden” is hier gebruikt als verzamelwoord voor motieven, aanleidingen, stimuli, oorzaken. Deze begrippen gaan vaak in elkaar over en zijn in dit verband natuurlijk moeilijk te onderscheiden, maar belangrijk is dat onderscheid wél. Bij de hier toegepaste wijze van rubricering zijn begrippen op een lijn gesteld, die niet op een lijn te stellen zijn: b.v. eerder geëmigreerde relaties en economische en sociale ambities van de aspirant-emigrant. Gunstige berichten van reeds geëmigreerde relaties kunnen *aanleiding* geven tot het emigratiebesluit van een Nederlander, waarbij economische ambitie het *hoofdmotief* is. Het is daarom ook te betreuren, dat men bij het vermelden van de reden waarom men naar een *bepaalde* plaats gaat, het aanwezig zijn „van relaties en/of huisvesting/werk” heeft samengevoegd.

Misschien is het dus aan deze indeling naar omstandigheden toe te schrijven, dat het economische motief zo weinig naar voren komt. Het is toch niet onbetekenend dat 54 % der ondervraagden geen gunstige toekomstverwachting heeft, bij een voortgezet verblijf in Nederland. Naar de toekomstverwachting in het nieuwe land is niet geïnformeerd.

De vraagstelling is hier en daar niet to the point, en soms subjectief. Men bedenke hierbij ook, dat de ondervraagde meende met iemand van de emigratiedienst te doen te hebben. Om enige voorbeelden te noemen: Hebt U nog gearzeld Uw plan door te zetten? (niet gearzeld: 68 % !); Wat gaat U er op den duur doen? Bent U erg gehecht aan Uw buurt (dorp, stad)? Gaat U dikwijls uit? (Gaat weinig uit: 78 % !); Kunt U goed met Uw werkgever of baas opschieten? De enquêteur moest o.a. de vraag beantwoorden: Is de ondervraagde een flink type of niet? Zonder nadere controle lijken de antwoorden op deze vragen mij weinig betrouwbaar.

Tenslotte is op verschillende plaatsen de wijze van formuleren niet erg gelukkig en soms vervalt men in toch wel gevaarlijke stereotypen en waardeoordelen (b.v. „de gemiddelde emigrant” (blz. 19); „doorgewinterde, wezenlijke kankeraars” (blz. 126); „de agrariër is over het algemeen flink” (blz. 151)). Dit laatste kritiekpunt is, geloof ik, minder futiel, dan het op het eerste gezicht misschien lijkt. De stap van ongelukkige formulering naar onnauwkeurige, eventueel misleidende, is maar klein.

J. M. VAN DER WEIDEN